

El mercat de treball

Matilde Alonso Pérez
Elies Furió Blasco

PID_00238149

Temps mínim previst de lectura i comprensió: **3 hores**

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Introducció al mercat de treball	7
2. El mercat de treball a Espanya	8
2.1. Ocupacions i de les qualificacions	11
2.1.1. La bipolaritat de les ocupacions	12
2.2. Ocupacions i qualificació a Espanya	14
3. Oferta de treball a Espanya	16
4. El problema de la desocupació a Espanya	20
5. L'heterogeneïtat europea al mercat	23
5.1. Les similituds de la desocupació europea	23
5.2. Heterogeneïtat de la desocupació europea	25
6. La reforma del mercat de treball com a política enfront de l'atur a Espanya	27
6.1. Política econòmica general i reforma laboral	27
6.2. El contingut de la reforma laboral	27
6.3. La reforma laboral i el problema de la desocupació	30
Bibliografia	35

Introducció

La desocupació constitueix la principal preocupació dels espanyols. Es tracta d'un problema de gran transcendència, social i econòmica. És, a més, un problema amb una gran sobredimensió a Espanya, molt superior a la resta de països europeus; i, també, un problema que es manté en el temps.

És difícil entrellucar les raons d'aquesta situació i, molt més, poder dissenyar una acció pública capaç de solucionar el problema. És molt probable que, en el cas de l'economia espanyola, es presentin totes les tipologies que la literatura especialitzada ha establert. Si es té en compte que durant la fase de creixement més intens i perllongat que ha conegut Espanya, el nivell de desocupació era superior al que altres economies europees han tingut en plena Gran Recessió, és fàcil ser conscient de la gravetat del problema i que no hi ha receptes fàcils.

El propòsit d'aquest mòdul és analitzar el mercat de treball i la desocupació espanyola. Es farà tenint present que el desequilibri d'aquest mercat és també conseqüència o resultat del funcionament global de l'economia espanyola.

Objectius

- 1.** Analitzar les característiques bàsiques del mercat de treball espanyol.
- 2.** Mostrar els trets de la desocupació espanyola en relació amb el context europeu.
- 3.** Mostrar els mecanismes d'ajust del mercat de treball al canvi del cicle econòmic.
- 4.** Mostrar i analitzar la reforma del mercat de treball del govern de Mariano Rajoy.

1. Introducció al mercat de treball

Des dels anys setanta, un tret distintiu de l'economia espanyola és el fort nivell de desocupació. Al llarg dels successius períodes d'expansió i declivi, la desocupació s'ha mantingut en un nivell elevat. A més, en relació amb els països del nostre entorn, el mercat de treball espanyol presenta trets específics.

Davant la perennitat del problema, les polítiques d'ocupació també han mostrat una certa continuïtat en el seu enfocament. La cerca d'una flexibilitat fonamentalment adaptativa ha estat la tònica general.

En aquest mòdul, s'estudien els trets més significatius del mercat de treball espanyol; s'ofereixen algunes claus per entendre les característiques i la permanència de la desocupació i s'analitza la reforma del mercat de treball duta a terme pel govern de Mariano Rajoy en plena Gran Recessió.

S'analitzaran, en primer lloc, les característiques bàsiques de la demanda i l'oferta de treball a Espanya. Seguidament, es caracteritzarà la desocupació espanyola i es relacionarà amb l'europea. Finalment, s'estudiarà la reforma del mercat de treball implementada com a resposta al creixement de l'atur durant la Gran Recessió.

2. El mercat de treball a Espanya

L'anàlisi d'un mercat sol centrar-se a establir la situació i els determinants del nivell de preu i de les quantitats que s'intercanvien; el joc de l'oferta i de la demanda adquireix un gran protagonisme. En el cas del mercat de treball, la seva anàlisi exigeix portar a terme algunes modificacions. En primer lloc, es tracta d'un mercat construït socialment pel seu propi objecte d'intercanvi: el treball humà. En segon lloc, i des d'un punt de vista tècnic, els determinants de la demanda de treball difereixen respecte als de la demanda de productes; i també difereix l'oferta de treball. En principi, tendeix a considerar-se que l'oferta de treball és elàstica i es matisa pels efectes renda i substitució. Per la seva banda, la demanda de treball és una demanda derivada. Amb això, el preu del mercat de treball, el salari, vindria determinat per l'oferta de mà d'obra i pel marc institucional; la demanda de treball contribuiria a establir les quantitats intercanviades, el nivell de l'ocupació.

En relació amb la demanda de treball, intervenen dos elements. D'una banda, la demanda de treball és una demanda derivada, ja que depèn del nivell de la demanda de productes, tant en el pla macroeconòmic com microeconòmic. La demanda de treball no persegueix satisfer uns objectius en si mateix sinó, abans de res, obtenir un benefici a través de la venda de productes i serveis. El nivell de demanda d'aquests determinaria el nivell de producció planejat per l'empresa, i d'aquest es desprendran unes necessitats i una demanda de factor treball. En conseqüència, ha d'esperar-se una relació positiva entre l'evolució de la demanda, el producte i l'ocupació. En la gràfica 1, podeu observar aquesta relació per al cas de l'economia espanyola.

En la mesura que una determinada quantitat de producte es pot obtenir a partir de diferents combinacions de factors productius, en funció de la naturalesa del procés productiu, les necessitats i demanda de treball també es modificaran. En termes simples, es pot parlar de processos productius intensius en treball i processos productius menys intensius en treball o intensius en capital. En principi, els diferents sectors productius difereixen en la naturalesa tècnica o tecnològica dels processos productius.

Per exemple, el sector serveis se sol considerar format per un conjunt d'activitats intensives en treball, mentre que a les activitats manufactureres se'ls acostuma a associar més intensitat en l'ús de la maquinària.

En conseqüència, els requeriments de treball per unitat de producte difereixen entre un tipus i un altre d'activitat sectorial i, per tant, també ho farà la demanda de treball i la creació d'ocupació potencial.

En conseqüència, la demanda de treball d'una economia vindrà determinada pel nivell de demanda i producció i, també, pel perfil del procés productiu. Aquest últim aspecte està influït per l'especialització sectorial i productiva d'una economia. Però fins i tot en aquest últim punt poden existir divergències, entre economies, pel que fa als requisits de mà d'obra.

Les empreses que participen d'una mateixa activitat productiva poden diferir en el seu procés productiu i dur a terme combinacions diferents de capital i de treball per obtenir una unitat del mateix producte. De manera que, també en aquest cas, existirien diferències quant a la potencial capacitat de creació d'ocupació. En principi, podria pensar-se que l'elecció per grau d'intensitat més o menys gran en l'ús del factor treball dependrà del nivell salarial i, també, de la disponibilitat o no de la mà d'obra.

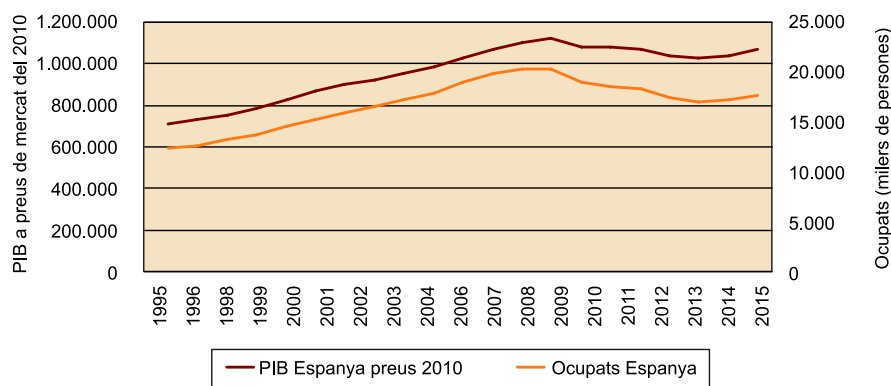
Activitats productives i intensitat de factors productius

El pas de l'agricultura tradicional (intensiva en mà d'obra) a una agricultura moderna (intensiva en maquinària i en fertilitzants químics) va estar marcat per l'èxode rural. Això suposa una pèrdua de mà d'obra disponible per a l'agricultura i, consegüentment, l'increment dels salaris agraris.

Vegeu «Las semillas de la modernidad».

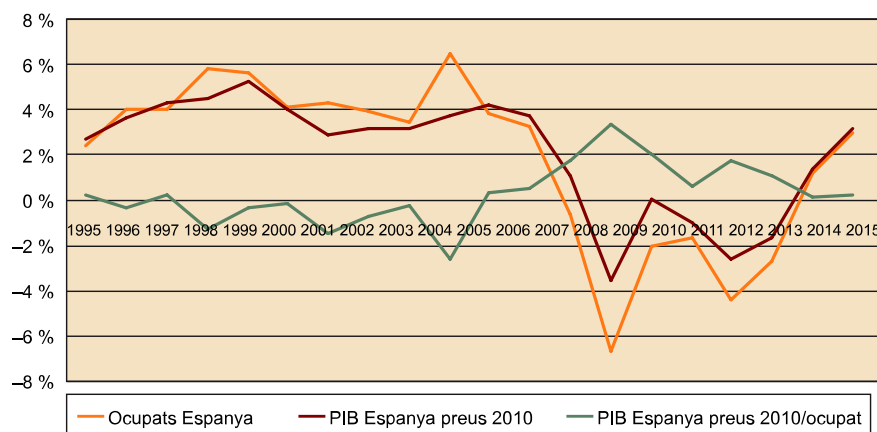
Tradicionalment, dins d'una activitat productiva determinada, se sol considerar que les empreses de més grandària són més intensives en capital que les de dimensió més petita. Fins i tot s'ha arribat a establir que aquestes diferències entre els procediments tecnològics en les grans i les petites empreses comportarien diferències importants en aspectes qualitatius de l'ocupació, com per exemple diferències quant a l'estabilitat o temporalitat de les relacions contractuals, en un àmbit salarial i quant a la qualificació i exigències de formació dels diferents llocs de treball. Consegüentment, aquests aspectes no estarien determinant només els nivells de demanda de treball i d'ocupació, sinó també aspectes substancialment qualitatius de les ocupacions.

Gràfica 1. Ocupació i producte a Espanya

Font: Elaboració a partir d'Eurostat (28/04/2016).

Gràfica 2. Evolució de la variació de l'ocupació, el producte i la productivitat aparent del treball

Font: Elaboració a partir d'Eurostat (28/04/2016).

Com es desprèn de la gràfica 1 i la gràfica 2, l'ocupació té un fort component procíclic, evidenciant així que es tracta d'una demanda derivada del producte final. Des del primer any de la sèrie representada en els gràfics fins al 2005, el ritme de creixement de l'ocupació supera clarament el de l'economia en el seu conjunt. Durant aquests anys, el creixement de l'economia era clarament intensiu en la creació d'ocupació, bé pel mateix creixement econòmic i pel desenvolupament sectorial del mateix i/o bé pel grau d'intensitat en l'ús del factor treball o dels processos productius que es van constituir en motors del creixement. En canvi, amb l'arribada de la crisi econòmica del 2008, la desacceleració del mercat de treball és més ràpida que la que experimenta l'economia en el seu conjunt. De fet, la caiguda de l'ocupació s'inicia amb antelació a l'arribada de la crisi. Per als anys 2006 i 2007, la taxa de variació de l'ocupació seguirà sent positiva però inferior a la del PIB; en canvi, el 2008, encara que la taxa de variació del PIB en termes anuals és positiva (1,1 %), la taxa de variació de l'ocupació és negativa (-0,6 %). En definitiva, durant els períodes expansius, la creació d'ocupació és molt intensa, però amb les crisis també les destruccions d'ocupació són igualment intenses.

De l'esmentat comportament del producte i l'ocupació al llarg del cicle econòmic, es desprèn el comportament de la productivitat aparent del factor treball, mesurada per la relació entre el PIB i el nombre d'ocupats. Com pot apreciar-se en la gràfica 2, la productivitat del treball manifesta una evolució anticíclica: durant les fases expansives de l'economia la productivitat es redueix, mentre que s'incrementa durant les fases recessives. Aquest comportament temporal de l'ocupació i de la productivitat és genuïnament espanyol, ja que, d'entre les economies recollides en la taula 1, l'economia espanyola ha mostrat un ritme més gran de creació d'ocupació durant el període de creixement, més destrucció durant la crisi i un comportament anticíclic de la productivitat més accentuat. D'altra banda, una prolongació cap enrere de la sèrie espanyola de la productivitat mostraria que la productivitat es redueix a partir del 1985, amb la introducció de modalitats de contractació temporal.

Taula 1. Evolució comparativa del producte, la ocupació i la productivitat aparent del treball

	1995-2007			2008-2015		
	PIB	Ocupació	Productivitat	PIB	Ocupació	Productivitat
UE-15	2,2 %	1,2 %	1,0 %	0,2 %	-0,2 %	0,4 %
Alemanya	1,5 %	0,4 %	1,1 %	0,7 %	0,4 %	0,3 %
Espanya	3,5 %	3,9 %	-0,4 %	-0,6 %	-1,7 %	1,1 %
França	2,1 %	1,2 %	0,9 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %
Itàlia	1,4 %	1,0 %	0,3 %	-0,9 %	-0,4 %	-0,5 %
Àustria	2,4 %	0,5 %	1,9 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %

Font: Elaboració a partir d'Eurostat (28/04/2016).

L'economia espanyola mostra una alta intensitat de la correlació de l'ocupació amb el producte, una situació pròpia d'una economia intensiva en l'ús del factor treball. Al mateix temps, es tracta d'una economia amb un elevat nivell d'atur tant en les fases expansives com recessives. Abans d'abordar directament la naturalesa de l'atur a Espanya, convé aprofundir també en les dimensions qualitatives del mercat de treball.

2.1. Ocupacions i de les qualificacions

El nivell d'ocupació d'una economia ve determinada per:

- El nivell de producció.
- L'orientació sectorial.
- Per naturalesa del procés productiu vigent majoritàriament en una economia.

Aquests últims aspectes es refereixen a aspectes de naturalesa més qualitativa. L'anàlisi d'aquests aspectes permet desenvolupar les següents consideracions.

Una **ocupació** es pot definir com el conjunt de tasques que ha de fer una persona en un lloc de treball.

Es refereix a l'organització parcel·lada del treball i, en aquest sentit, el conjunt de tasca ve determinat per la naturalesa tecnològica i organitzativa del procés productiu. Les persones que ocupen un lloc de treball han de ser capaces d'efectuar competentment aquest conjunt de tasques. Aquesta capacitat remet al concepte de qualificació. Aquesta es pot definir com el conjunt de tasques que un individu és capaç d'efectuar competentment.

La **qualificació** és una potencialitat de l'individu; en canvi, l'ocupació es refereix al lloc de treball, a les tasques que s'hi han d'efectuar. L'encaix o desencaixament entre ocupació i qualificació determinaran també el nivell d'ocupació.

En general, es considera que no pot haver-hi problemes generals d'infraqualificació. Poden produir-se alguns casos, motivats per una mala assignació d'un treballador en un lloc de treball, però difícilment seria una generalització en un àmbit de l'economia. En canvi, són molt més freqüents els problemes de **sobrequalificació**.

La qualificació s'adquireix a través de processos formals o informals de formació o aprenentatges. Els primers s'associen a l'activitat que exerceixen els centres i institucions educatives. Si bé una part de la formació formal no està directament dirigida a l'empleabilitat dels individus, no és menys cert que aquesta forma part de l'objectiu de l'educació reglada. Els processos informals s'associen a l'experiència o aprenentatge que s'adquireix en el mateix lloc de treball.

L'anàlisi de les característiques de l'ocupació i de la qualificació, a més de descriure la situació en cert moment, permet verificar si existeix una tendència cap als llocs de treball de més qualificació pel que fa als treballs no qualificats. La resposta a aquesta qüestió és summament important, perquè afecta aspectes que van més enllà del mateix mercat de treball.

Per exemple, als països anglosaxons, es vincula l'augment de la desigualtat en la renda a l'impacte que les tecnologies de la informació han tingut sobre les ocupacions. En canvi, als països europeus, es considera que el desajustament entre ocupacions i qualificacions explicaria una part de la desocupació estructural; especialment en l'atur de llarga durada, ja que la desocupació perllongada ocasionaria desqualificació dels aturats.

En altres casos, el desajustament entre ocupació i qualificació no conduiria a la desocupació, sinó a uns nivells inferiors de productivitat i competitivitat de les empreses. Aquest punt contribuiria a explicar per què la productivitat i el creixement econòmic a l'Europa continental són inferiors als nord-americans. També, per a alguns països europeus (Espanya inclosa), aquest desajustament permetria, en part, explicar l'interès més baix de les empreses per conservar una part dels seus treballadors en els moments recessius del cicle econòmic.

2.1.1. La bipolaritat de les ocupacions

Una part dels estudis conclou que, als països occidentals, s'estaria produint una **evolució bipolar de les ocupacions**. S'estarien erosionant les ocupacions més intermèdies en termes de qualificació, en favor tant de les superiors com de les inferiors. Aquesta tendència vindria explicada, bàsicament, per cinc factors:

- El progrés tècnic.
- La globalització.
- Les alteracions de les preferències dels consumidors quant a la demanda de béns i serveis.
- La desigualtat salarial i de rendes.
- El canvi institucional en el mercat de treball.

1) Una part de la literatura tendeix a considerar que el progrés tècnic té un biaix a favor de les ocupacions amb més nivells de qualificació, de més productivitat i remuneracions. No obstant això, aquest últim punt es veuria matisat en la mesura que l'oferta d'ocupacions més qualificades, i la seva consegüent demanda, impulsarien per si mateixes una qualificació més gran de l'oferta de treball.

És cert que el progrés tècnic pot implicar una substitució de treball humà en les ocupacions que impliquen tasques rutinàries, susceptibles de «mecanitzar-se». No obstant això, no totes les tasques no rutinàries són exclusives d'ocupacions d'alta qualificació i retribució. D'una banda, les tecnologies de la informació permeten l'automatització d'una sèrie de tasques rutinàries i han reduït l'ús del factor treball en aquestes. En molts casos, la conseqüència ha estat la substitució de treballadors amb qualificacions intermèdies que exercien tasques rutinàries.

Però, d'altra banda, també una part dels llocs de treball amb baixa retribució tenen una naturalesa no rutinària i no s'han vist directament o àmpliament implicades pel progrés tècnic. Una part d'aquest tipus d'ocupacions es correspon amb activitats terciàries tradicionals (servei domèstic, restauració, etc.). En conseqüència, s'observa una distribució de l'ocupació polaritzada, amb un creixement en les ocupacions pitjor i millor remunerades i un increment molt més moderat (o una reducció) en les ocupacions intermèdies. La intensitat d'aquesta polarització, en cada economia, depèn de la seva evolució sectorial i tecnològica.

2) En segon lloc, l'impacte de la globalització en les ocupacions està mediatitzat pel canvi tecnològic, així com per la desregulació dels mercats. En aquest cas, la intervenció del canvi tecnològic es concreta en una reducció sense precedents de la distància econòmica; ha reduït els costos de comunicació, coordinació, transport i distribució que intervenen entre productors i consumidors. Amb això, ha augmentat en gran manera la interpenetració dels mercats i la competència. La desregulació dels mercats de productes i factors es presenta com una condició necessària perquè aquests avanços es materialitzin. La globalització ha provocat una substitució de producció nacional per importa-

cions i processos de deslocalització que han afectat l'estructura productiva i de les ocupacions de les economies, l'impacte concret de les quals sobre una economia nacional resulta difícil de precisar en absència d'un estudi detallat.

3) En tercer lloc, el canvi en les preferències dels consumidors també impulsaria canvis en l'oferta de productes i en la naturalesa de les ocupacions que els elaboren. Als països anglosaxons, s'addueix que l'evolució de la distribució de la renda cap a una desigualtat més gran conduiria a més pressions pels costos i a un creixement de les ocupacions pitjor remunerades. Així mateix, la preferència més gran per la varietat en determinats segments i productes conduiria a modalitats de producció més flexibles que accentuarien l'impacte abans esmentat de la tecnologia sobre les ocupacions, i afavoriria encara més la bipolarització de les ocupacions. Una tercera influència de la demanda sobre les qualificacions vindria pel creixement més gran de la demanda de serveis enfront de la demanda de manufactures. Una part d'aquesta nova demanda terciària alimentaria tant les ocupacions més qualificades com les menys qualificades (Hernanz i García-Serrano, 2015).

4) Finalment, determinats elements de la configuració institucional del mercat de treball afecten la dinàmica de les ocupacions. La normativa relativa a l'entrada i sortida de l'ocupació, la relativa al salari mínim, la negociació col·lectiva o el sistema de protecció social afecten la dispersió salarial i incideixen també sobre la distribució de les ocupacions, bé directament o d'una manera indirecta, en incentivar determinats models tecnoorganitzatius en les unitats de producció.

2.2. Ocupacions i qualificació a Espanya

Durant les dues últimes dècades s'ha produït tant a Espanya com en un àmbit europeu un progressiu augment del pes dels treballadors ocupats en llocs no manuals. A Espanya, hi havia un menor percentatge de treballadors ocupats en activitats no manuals respecte a la mitjana de la UE-15¹. Durant el període de crisi econòmica (2008-2015), a Espanya s'ha produït un augment de les ocupacions de «professionals i tècnics» i «treballadors de serveis», així com de «peons», al mateix temps que s'ha reduït entre els «administratius» i «obriers qualificats». El comportament ha estat molt similar a Europa. S'evidencia, doncs, la tendència a l'increment del pes de les ocupacions no manuals més qualificades i de les menys qualificades.

Durant els últims anys, Espanya ha tendit a aproximar-se a la situació europea en el sentit de més creixement de les ocupacions no manuals molt qualificades. En part, això s'explica per la forta destrucció, durant la crisi, de les ocupacions manuals. No obstant això, a Espanya el pes dels «treballadors de serveis» és més gran que la mitjana europea i ha crescut de manera més intensa; els «professionals i tècnics» representen pràcticament deu punts menys que en el cas d'Alemanya. També és més petit a Espanya el pes dels «tècnics de

⁽¹⁾La UE-15 està constituïda per Alemanya, França, Itàlia, Luxemburg, Holanda, Bèlgica, Regne Unit, Irlanda, Dinamarca, Grècia, Espanya, Portugal, Àustria, Finlàndia i Suècia.

suport». En canvi, és més gran a Espanya el pes dels «operaris i muntadors». Igual que a altres països europeus, s'aprecia una reducció de les ocupacions manuals qualificades.

La situació diferencial d'Espanya s'explica, en part, pel perfil sectorial de la producció i l'ocupació. A Espanya, l'ocupació agrícola té un pes més gran que en la mitjana europea, mentre que el sector de serveis no destinats a la venda (administració, sanitat, educació, serveis socials) pesa menys en el conjunt de l'ocupació espanyola. En canvi, els serveis destinats a la venda són més importants, en part com a conseqüència de l'especialització turística del país.

A més, hi ha diferències entre les estructures ocupacionals en cada economia com a resultat de les divergències en l'especialització sectorial, i dins de cada sector, per les diferències quant als models tecnoorganitzatius existents a cada país. També hi influeixen les diferències en la distribució de la renda i en els nivells de consum i en les preferències dels consumidors. En el cas espanyol, es pot considerar que la incidència del model tecnoorganitzatiu ha estat més gran durant el període de creixement econòmic previ a la Gran Recessió; mentre que el canvi sectorial tindria més influència en l'evolució de les ocupacions durant els anys de crisi econòmica, especialment pel fort ajust de l'ocupació en la construcció. No obstant això, hi ha diferències entre Espanya i la resta de països europeus. A Espanya, la incidència sectorial i tecnoorganitzativa estarien bastant equilibrades; en canvi, a Europa aquesta última és predominant i explica més de dos terços de l'evolució de les ocupacions (Hernanz i García-Serrano, 2015).

Aquestes diferències quant a les explicacions de la situació i l'evolució de les ocupacions han de vincular-se amb la situació dels perfils formatius dels treballadors. La tendència general, en aquest sentit, és una concentració dels treballadors amb estudis superiors entre els professionals i tècnics, de treballadors amb estudis mitjans entre els administratius i dels obrers qualificats, i d'estudis primaris entre peons i treballadors de serveis. Espanya presenta un pes més gran dels treballadors amb estudis baixos entre els «obers qualificats», i un percentatge més petit de treballadors amb estudis mitjans. En canvi, a Espanya, el pes dels nivells de formació superior és més gran que la mitjana europea, fins i tot en les ocupacions que requereixen un nivell de formació inferior. Una situació que es dona per factors conjunturals i estructurals. Per als primers, ha de tenir-se en compte que la crisi econòmica, a Espanya, ha conduït a una destrucció més gran de les ocupacions amb treballadors amb estudis baixos (excepte les ocupacions de serveis) i en les ocupacions manuals d'alta i baixa qualificació. Quant als factors estructurals, es trobaria la importància relativa de les ocupacions desajustades, en les quals els treballadors tenen un nivell de qualificació diferent i un nivell de formació superior a l'exigit pel lloc de treball.

3. Oferta de treball a Espanya

L'oferta de treball ve determinada per la població en edat de treballar (força de treball) i pels seus desitjos de treballar (taxa d'activitat). La primera està determinada, bàsicament, per factors demogràfics (grandària de la població i estructura per edats); en canvi, en la segona intervenen també factors socials, culturals i econòmics.

Durant el període de creixement econòmic previ a la Gran Recessió, la població espanyola va passar d'una situació d'estancament a un fort creixement demogràfic. El motiu va ser un saldo migratori summament favorable. El 1976, el saldo vegetatiu (diferència entre naixements i defuncions) per cada 1.000 habitants era de 10,48, i a partir de llavors s'inicia un descens fins al 0,16 del 1998. L'estancament vegetatiu va ser causat per la forta caiguda de la fecunditat i de la natalitat.

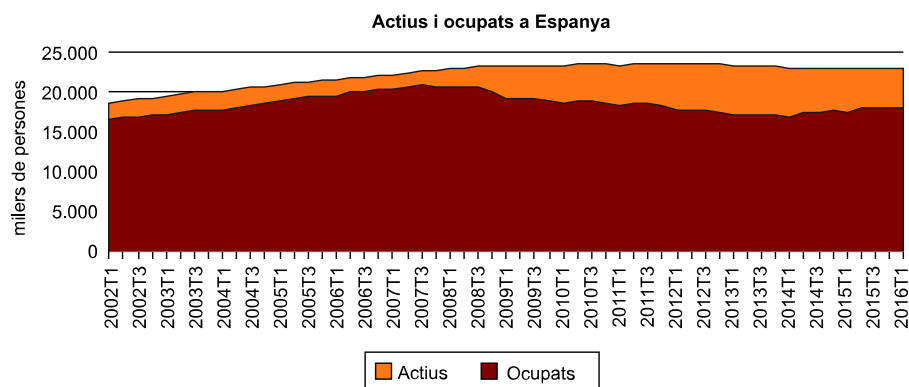
Aquesta tendència decreixent dels naixements ha estat acompanyada d'una reducció significativa de la mortalitat. De fet, durant molts anys, el manteniment d'un creixement vegetatiu positiu ha estat motivat per la reducció del nombre de defuncions i no tant per l'augment dels naixements. Però aquest comportament demogràfic no afavoreix l'augment de la força de treball, sinó de la denominada població dependent, especialment de la relativa als més grans de seixanta-cinc anys.

La situació de pràcticament nul creixement vegetatiu i estancament de la força de treball va ser compensada per un extraordinari augment del saldo migratori. Espanya, durant el període de creixement econòmic, es va transformar en un país receptor d'immigració. El 1998, aquesta població representava l'1,6 % de la població total. Un percentatge relativament baix, si es compara amb el 9 % d'Alemanya o el 5,4 % de França del 1999. En aquesta època, una part important d'aquests immigrants estava constituïda per jubilats europeus que s'havien instal·lat permanentment al litoral i les illes espanyoles. En canvi, des dels primers anys del segle XXI, els immigrants comencen a arribar a Espanya massivament i per raons econòmiques, fins a representar més de l'11 % de la població espanyola. La importància quantitativa d'aquests immigrants és molt superior a la d'altres països europeus amb una àmplia tradició d'acolliment per raons econòmiques, com són Alemanya, França o el Regne Unit.

Aquesta immigració econòmica va afavorir tant el creixement demogràfic com l'augment de la població activa, de la taxa d'activitat i de la població ocupada (il·lustració 2). Era una població jove, en edat de treballar, que va augmentar la força de treball espanyola i que buscava activament una feina, contribuint així al creixement de la població activa.

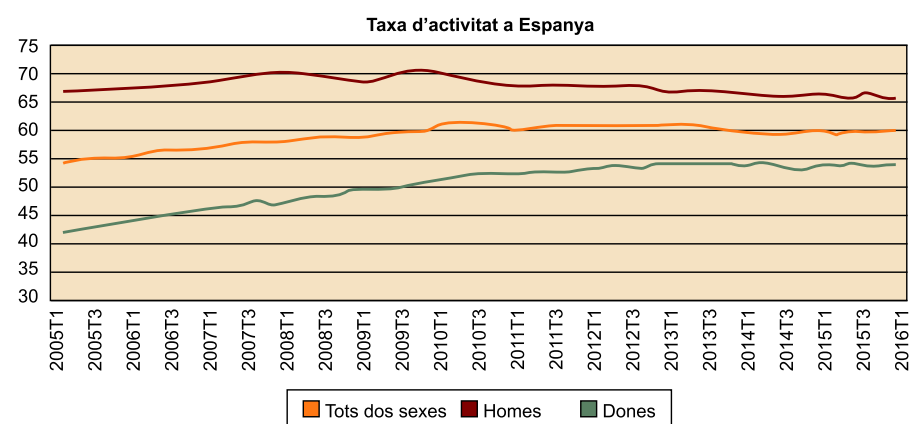

Gràfica 3. Mercat de treball a Espanya: actius i ocupats

Font: Elaboració a partir de l'INE.

Gràfica 4. Mercat de treball a Espanya: taxa d'activitat

Font: Elaboració a partir de l'INE.

Com pot observar-se en la taula 3, el 1991 Espanya comptava amb 23,4 milions de persones en edat de treballar; el 2007, va passar a tenir 30,4 milions. Encara que en termes relatius a la població total l'augment va ser d'una mica més de dos punts percentuals, la força de treball del 2007 era de set milions de persones més (un terç més) de la del 1991. Això suposa un gran augment de l'oferta de treball potencial sobre el mercat de treball espanyol; potencial perquè només una part, encara que important, d'aquesta oferta buscarà activament ocupació.

La cerca d'ocupació en aquest període va augmentar com mostra la taxa d'activitat, que va passar d'una mica més del 50 %, el 1991, a apropar-se al 59 %, el 2007. És aquest creixement molt important de la població activa el que ajuda a explicar com és possible que Espanya creixés tant econòmicament i els seus nivells d'atur fossin encara relativament elevats. Cal assenyalar que l'augment de la taxa d'activitat ha estat especialment elevat per a les dones i la població immigrant. Com es pot observar en la taula 3, la Gran Recessió no ha provocat una reducció important de les taxes d'activitat, a diferència del que ha succeït en les precedents crisis econòmiques.

Pràcticament, la integritat de l'augment de la força de treball es va traslladar a la població ocupada. El 1991, hi havia a Espanya 13 milions d'ocupats; l'any 2007, els ocupats eren més de 20 milions. L'ocupació a Espanya va augmentar

en més del 50 %. En altres paraules, mentre que la força de treball va augmentar un terç, l'ocupació es va incrementar en menys de dos terços; la diferència entre ambdues va significar una reducció de la desocupació de 700.000 persones. Durant el període que va des del 1991 fins al 2007, es van crear a Espanya vuit milions de llocs de treball. Durant la primera fase de crisi, el quart trimestre del 2008 i primer del 2010 (tots dos inclosos), es van destruir més d'1,967 milions d'ocupacions; durant la segona crisi (entre el primer trimestre del 2011 i el quart trimestre del 2013), van ser més d'1,29 milions. En total, entre el quart trimestre del 2007 (primer de destrucció d'ocupació) i el primer del 2014 (últim trimestre amb destrucció d'ocupació) van ser més de tres milions set-cents mil llocs de treball els que es van eliminar.

Aquest fort increment de la força de treball i de l'ocupació, durant el període de creixement econòmic, ha anat acompanyat d'una transformació de l'estructura productiva i ocupacional de l'economia espanyola. En la gràfica 3, s'observa clarament l'enorme destrucció d'ocupació que ocasiona l'entrada en crisi. En un àmbit d'economia en el seu conjunt, la destrucció d'ocupació s'inicia en el tercer trimestre del 2008; però el sector de la construcció, el que va generar més ocupació i, posteriorment, més desocupació, comença a decaure durant el primer trimestre del 2008.

Però també s'observa com, fins i tot durant els anys de fort creixement econòmic i intensa creació d'ocupació en el conjunt de l'economia espanyola i en el sector de la construcció, el sector manufacturer destruïa ocupació. De fet, durant els 28 trimestres que van des del primer del 2001 fins al primer del 2008 (en el qual la construcció destrueix ocupació per primera vegada), l'activitat manufacturera coneix solament cinc trimestres amb creació d'ocupació, dos amb una taxa de variació nul·la i vint-i-un trimestres de destrucció d'ocupació. Entre el valor màxim i mínim de l'ocupació industrial hi ha una diferència de 281.700 ocupacions destruïdes. Si a aquestes unim les 220.800 ocupacions destruïdes en l'agricultura, s'aconsegueix la xifra de 504.200 i, en cas d'haver-se mantingut, la taxa d'atur s'hauria situat al voltant del 5 %. És a dir que, sense la destrucció de l'ocupació industrial i agrària, l'atur espanyol hauria passat a ser friccional, en lloc de ser estructural.

No obstant això, el mercat de treball espanyol presenta un enorme nivell d'atur de caràcter estructural. L'atur és elevat tant en els períodes de greu crisi (fase actual) com en els anys d'intensa i continuada expansió (fase precedent). L'últim període de creixement econòmic es va basar en l'expansió de la construcció i el mercat intern. Aquest últim, com ja es va demostrar en els anys seixanta i setanta, és excessivament reduït per propiciar prou creixement de l'ocupació per a la població espanyola. Si bé és cert que l'economia i l'empresa s'han internacionalitzat, especialment a partir dels anys noranta, per diferents raons no han contribuït prou a la creació d'ocupació.

El mercat de treball espanyol és atípic en el context europeu. De fet, a Europa, el mercat de treball presenta una enorme heterogeneïtat i algunes poques característiques comunes. En el següent apartat, es presenten els trets que defineixen l'heterogeneïtat del mercat de treball europeu.

4. El problema de la desocupació a Espanya

Un dels problemes més greus d'Espanya és el gran desequilibri del mercat de treball. Espanya és el país de la Unió Europea amb una taxa d'atur més gran. Per al segon trimestre del 2013, d'acord amb l'enquesta de població activa que publica l'Institut Nacional d'Estadística, hi havia a Espanya 5.977.500 persones en situació d'atur. Aquesta xifra representa un 26,26 % de la població activa. La taxa d'atur de la població entre 16 i 34 anys és superior a la mitjana nacional, i arriba fins i tot a gairebé al 74 % per a les dones amb edats compreses entre els 16 i 19 anys.

Certament, la gravetat de la desocupació cal associar-la al declivi econòmic propi de la Gran Recessió. No obstant això, hi ha dos elements que han de tenir-se en compte en considerar el problema de l'atur a Espanya.

- En primer lloc, el problema de la desocupació espanyola és estructural i sistemàtic.
- En segon lloc, sotmesos a un mateix context econòmic recessiu, altres països mostren un millor resultat en el seu mercat de treball.

En relació amb la primera qüestió, recordem algunes dades per evidenciar el caràcter estructural del desequilibri del mercat de treball espanyol. Durant els anys cinquanta i part dels seixanta, un important nombre d'espanyols van emigrar a Europa (França, Alemanya, Suïssa, etc.) a la recerca d'ocupació. Aquesta emigració va afavorir que durant el desenvolupisme econòmic dels anys seixanta i principis dels setanta, Espanya conegués una situació pràcticament de plena ocupació. Però les baixes taxes de desocupació de l'època s'expliquen per una combinació de dos factors: el creixement de llocs de treball gràcies a la industrialització i el creixement del sector terciari, i la reducció de la població activa gràcies a l'emigració. És cert que durant aquests anys hi ha un creixement demogràfic important, però la «nova població» encara no pressiona enterament sobre el mercat de treball, ja que la població estudiantil creix i la taxa d'activitat femenina es manté baixa. No existeixen dades definitives, però algunes estimacions estableixen en més d'un milió i mig les persones que van emigrar. En definitiva, sense l'emigració l'Espanya de l'època difícilment hauria conegut la plena ocupació.

El segon element que cal tenir en compte per mostrar el caràcter estructural i permanent de l'atur a Espanya és la situació d'aquest durant el període recent d'expansió econòmica. Entre el segon trimestre del 1993 i el segon del 2008, Espanya viu seixanta trimestres (quinze anys) de creixement econòmic ininterromput i, no obstant això, l'atur només arriba a reduir-se fins al 7,95 % en el primer trimestre del 1997. El segon trimestre del 1993 es correspon

amb l'inici de la recuperació després de la recessió de finals del 1992 i principis del 1993; i l'actual recessió es va iniciar, a Espanya, en el tercer trimestre del 2008. Doncs bé, durant aquest llarg període de creixement econòmic, el millor resultat aconseguit pel mercat de treball espanyol és molt pitjor que el que presenten alguns països europeus en el pitjor moment de la Gran Recessió. Per exemple, segons Eurostat (l'oficina europea d'estadístiques), a l'abril del 2013, l'atur a Alemanya o a Eslovàquia era inferior al 6,4 %.

Des del primer trimestre del 1980 fins al primer del 2005, la taxa d'atur espanyola va estar per sobre del 10 %. Durant els dotze trimestres consecutius posteriors a aquesta última data, va ser inferior al 10 %, amb un valor mínim de 7,95 %; i a partir del segon trimestre del 2008, va tornar a superar el 10 % per elevar-se fins al màxim del 27,16 % en el primer trimestre del 2013.

Si considerem que la taxa de desocupació friccional –la motivada per la rotació i la cerca d'ocupació– se situa al voltant del 5 % des del primer trimestre del 1978, el mercat de treball espanyol està per sobre d'aquesta taxa. Conseqüentment, es tracta d'un atur estructural, ocasionat per múltiples causes.

Existeix una forta relació entre l'edat de la persona i l'atur a Espanya. La taxa d'atur de les persones entre 16 i 34 anys supera la mitjana nacional; i és especialment greu en el cas de la població de 16 i 19 anys: més de dos terços dels joves amb aquestes edats estan en atur. També són molt altes per a la població entre 20 i 24 anys: una de cada dues persones amb aquesta edat està en atur. Igualment, se'n desprèn que, entre la joventut espanyola, la situació és relativament més favorable per a la dona que per a l'home. De mitjana, el nivell formatiu de les dones joves és superior al dels joves homes, i això explica en part la situació més positiva de les dones.

En canvi, a mesura que avancem en els grups d'edat es produeix una reducció de les taxes d'atur general, i la situació dels homes és millor que la de les dones. No obstant això, en la crisi actual, a diferència d'altres passades, la posició de la dona en el mercat de treball és menys desfavorable.

Hi ha una clara relació entre el nivell de formació i la taxa d'atur. L'atur és més alt en els col·lectius amb més baixos nivells de formació, i es redueix per a les persones amb nivells educatius més elevats. El 2012, la taxa d'atur de les persones que tenien educació primària era del 37,54 %, com a mitjana anual. En canvi, aquest mateix any, les persones amb formació superior (sense doctorat) presentaven una taxa d'atur del 15,22 %, molt inferior a la mitjana general. Les persones titulars d'un doctorat tenien una taxa d'atur inferior al 5 %.

Tanmateix, convé tenir present que a Espanya coexisteix un problema de fracàs escolar i de sobrequalificació. El primer ha estat motivat, principalment, per l'abandó del sistema educatiu de manera prematura de joves atrets en el seu moment per la forta demanda de treball i els alts nivells salarials del sector

de la construcció durant la fase expansiva. El problema de sobrequalificació té dues causes: una d'oferta de treball i l'altra, de demanda. La primera és un problema d'encaixament de les formacions, que fa que arribi al mercat de treball una població de joves amb titulacions en les quals no existeix sistemàticament suficient ocupació. És el cas de molts titulats d'estudis universitaris en l'àmbit de les ciències socials i humanes, però també d'algunes enginyeries. La segona causa està relacionada amb l'estructura productiva i el model tecnoorganitzatiu nacional. Tots dos elements dificulten el desplegament de determinades activitats tecnològicament avançades, la qual cosa fa molt difícil a alguns titulats trobar una feina a Espanya.

Convé, no obstant això, precisar que durant el període de creixement econòmic el país va conèixer un fort creixement demogràfic i també una destrucció d'ocupació en determinats sectors. El següent epígraf aborda aquestes qüestions.

5. L'heterogeneïtat europea al mercat

5.1. Les similituds de la desocupació europea

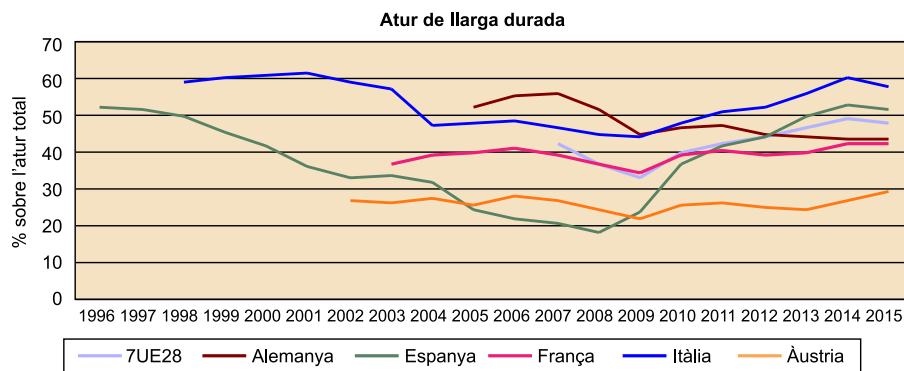
La situació de la desocupació a Europa es caracteritza per la presència de diferències significatives entre els països. Tanmateix, hi ha tres trets demogràfics de la desocupació compartits: l'atur s'ha produït d'una manera més intensa en els treballadors amb un nivell educatiu més baix, en els joves i en aquelles persones que disposaven d'un contracte temporal.

La incidència de la temporalitat en l'augment de la desocupació constitueix un mecanisme d'adaptació al cicle i a l'estacionalitat de l'ocupació. Per tant, és el primer col·lectiu que es veu afectat per la desocupació quan s'entra en una fase de declivi del producte. Així i tot, el grau de temporalitat del mercat de treball no és homogeni en un àmbit europeu. Per això l'impacte quantitatiu és diferent entre els països, encara que en tots els casos es tracta d'un col·lectiu molt vulnerable.

La situació dels joves és molt similar, ja que malgrat l'existència de grans divergències nacionals, es tracta d'un col·lectiu la taxa d'atur del qual és superior a la mitjana nacional de cada país. El 2011, els països europeus que tenien un atur juvenil que discrepava més de la mitjana general eren Grècia, Espanya, Croàcia i Itàlia (de més a menys diferència). En tots ells, la diferència superava els vint punts. En canvi, a Alemanya, la diferència era de 2,7 punts i a Holanda, de 3,2. La diferència mitjana europea (UE-27) era d'11,7 i la francesa, de 13,3 punts.

La taxa d'atur juvenil dels quatre primers països era superior al 40 % per a Espanya i Grècia, del 36 % per a Croàcia i propera al 30 % per a Itàlia. En canvi, a Alemanya, la desocupació juvenil era del 8,6 %, i del 7,6 % a Holanda. A França era del 22 %, i la mitjana europea (UE-27), del 21,4 %. No obstant això, si en lloc de considerar la taxa d'atur juvenil es pren en compte la ràtio d'atur juvenil, els resultats són millors, però segueix mantenint-se una diferència significativa entre països.

Gràfica 5. L'atur de llarga durada a Europa

Font: Elaboració a partir d'Eurostat.

Pel que fa als aturats de llarga durada (superior a dotze mesos), la tendència en un àmbit europeu ha estat a un increment al llarg de la crisi econòmica i, fins i tot, amb antelació a aquesta. En general, existeix una relació directa entre desequilibri general del mercat de treball i taxa d'atur de llarga durada. Eslovènia és el país europeu amb una taxa d'atur de llarga durada més gran, seguit d'Espanya, Grècia, Letònia i Irlanda. La taxa espanyola d'atur de llarga durada és del 9 %, mentre que la mitjana de la UE-27 és del 4,1 % i la francesa, del 4 %.

A Espanya, l'atur de llarga durada representa aproximadament la meitat de l'atur total, mentre que les persones que busquen la seva primera ocupació suposen el 8,5 % dels aturats. De manera que una part de la problemàtica de la desocupació espanyola és l'atur de llarga durada. Tenen menys de trenta anys aproximadament un terç dels homes aturats de llarga durada i una quarta part de les dones. La problemàtica de l'atur de llarga durada a Espanya no pot resoldre's en absolut recorrent a solucions com la jubilació anticipada, ja que es tracta de persones que encara tenen per davant una vida laboral mínima de més de 22 anys: el 62,7 % dels homes aturats de llarga durada tenen menys de 45 anys i, en el cas de les dones, són el 61,8 %.

Des del punt de vista del nivell educatiu, l'atur de llarga durada està constituït per persones que ocupaven treballs no manuals qualificats (professionals, tècnics, treballs administratius dels grups A-G). L'altre grup important està constituït per aturats que ocupaven treballs manuals no qualificats (40 %). Com a mitjana, el 60 % (el 2015) de la desocupació en un àmbit de la UE-28 es correspon amb un atur de llarga durada. Aquest percentatge posa en relleu l'existència de causes estructurals, com ara les deficiències en la formació i en les habilitats, la no correspondència entre la formació inicial i l'evolució de les necessitats de les ocupacions i, amb això, la falta d'una formació contínua i d'una adaptació. Però també està motivat per una insuficiència en el nombre de llocs de treball. L'atur de llarga durada té un enorme cost social i econòmic per a un país. No obstant això, en molts països com Espanya, l'actuació governativa es concentra en les condicions de contractació i acomiadament, així

com a reduir les prestacions de desocupació com a instruments per impulsar la recol·locació laboral d'aquest col·lectiu i per incitar els treballadors a la cerca i acceptació de les ocupacions que s'ofereixen.

5.2. Heterogeneïtat de la desocupació europea

L'impacte de la crisi econòmica sobre el mercat de treball dels països europeus ha estat molt heterogeni: mentre que, en bona part dels països, s'ha produït un increment de la desocupació, en uns altres n'ha tingut lloc una reducció; i, a més, entre els primers el ritme de creixement ha estat molt dispar. El 2007, la taxa d'atur de la zona euro era del 7,6 % i, el 2011, del 10,1 %. Els països europeus amb un ritme de creixement més gran de la desocupació han estat Irlanda, Espanya i Grècia, les taxes de la qual s'han triplicat, en el pitjor dels casos, o s'han multiplicat per 2,5. Entre el 2007 i el 2011, Irlanda ha passat d'una taxa d'atur del 4,6 % a un 14,4 %; Espanya, del 8,3 % al 21,7 %; i Grècia, del 8,3 % al 17,7 %. En canvi, l'atur ha disminuït a Alemanya, s'ha mostrat estable a Àustria i Holanda i ha augmentat lleugerament a França durant aquest període. A finals del 2015, d'acord amb Eurostat, la taxa d'atur a Alemanya era del 4,6 %, a Irlanda del 9,2 %, a Grècia del 24,8 %; a Espanya del 21,9 %; a França del 10,5 % i a Àustria del 5,7 %.

Aquesta heterogeneïtat no pot atribuir-se plenament a la diferent incidència de la crisi en les economies europees. L'augment de l'atur a Espanya no pot explicar-se enterament per la crisi econòmica o el canvi en el cicle econòmic. Existeixen altres factors: alguns estan vinculats a les característiques de la crisi (i no únicament a la seva magnitud); uns altres, a la resposta que els països han ofert a la contracció de la demanda de treball, però també compten la naturalesa de la seva economia i de les seves institucions. Aquest conjunt de factors permet explicar per què un mateix nivell de contracció de l'economia causa més atur a Espanya que a Alemanya, per exemple.

En primer lloc, al llarg d'aquesta crisi econòmica, s'observa que la generació de desocupació és més gran en aquells països que han basat el seu creixement en la demanda interna –cas d'Espanya– que en els països el motor de creixement dels quals se situa en les exportacions, cas d'Alemanya. Els càlculs arriben a estimar una elasticitat 3,6 vegades més gran en els primers que en els segons (Fernández i Izquierdo, 2013).

En segon lloc, l'adequació de la demanda de treball als nivells més petits de producció resultants de la crisi econòmica s'ha fet en alguns països en termes de treballadors i, en uns altres, reduint les hores de treball. Així, a Alemanya i Àustria, la reducció del temps de treball ha centrat l'ajust de l'ocupació a la desfavorable conjuntura; mentre que a Espanya, s'ha ajustat el nombre d'empleats. La conseqüència és un creixement més gran de l'atur en aquest últim cas, ja que aquest es mesura en terme de persones.

Malgrat l'abast global de la crisi, aquesta no deixa de tenir una diferent incidència en un àmbit d'activitats productives; i especialment han estat greus les conseqüències en sectors com el de la construcció i l'immobiliari. La diferent importància, als països europeus, de les activitats durament afectades per la crisi (la construcció) explica la seva dispar incidència sobre la desocupació. Espanya comptava amb un sector de la construcció sobredimensionat en relació amb altres països europeus i, per això, l'impacte de la crisi en el mercat de treball espanyol és més gran. Però, també, serà més difícil establir noves fonts d'ocupació, ja que, a l'hora de crear molta ocupació, l'economia requereix un canvi sectorial de més importància.

A més, a aquells països on la població ha percebut que la crisi era summament greu i persistent, com és el cas d'Espanya, l'increment de la desocupació ha estat més gran. La percepció d'enfrontar-se a una crisi greu ha modificat els hàbits de comportament social de la població. Això ha tendit a contreure el consum i, per tant, a provocar una caiguda més gran de l'activitat i de la demanda de treball. Si afegim a les expectatives desfavorables un alt grau d'endeutament de les famílies i de les empreses, és encara més comprensible la contracció del consum i de la inversió per motius de prevenció. El component financer de la crisi no ha fet més que accentuar la contracció en el producte i en l'ocupació.

El mercat de treball espanyol ha donat una resposta diferencial, respecte a altres països europeus, al canvi del cicle econòmic. La resposta de la política econòmica ha passat fonamentalment per una reforma important del mercat de treball. El seu anàlisi és l'objectiu del proper apartat.

6. La reforma del mercat de treball com a política enfront de l'atur a Espanya

6.1. Política econòmica general i reforma laboral

En un context de forts ajustos pressupostaris, el govern de Mariano Rajoy ha considerat la reforma del mercat laboral com l'única actuació possible per pal·liar el greu problema de desocupació. Els ajustos pressupostaris han consistit en reduccions de la despesa pública i increments d'impostos que minven el poder adquisitiu dels espanyols. Els ciutadans han reduït els seus nivells de consum i inversió. Això, unit a la reducció de la despesa pública, ha donat com a resultat una forta contracció de la demanda interna i, consegüentment, de la producció de les empreses. La restricció creditícia a empreses i famílies ha contribuït en el mateix sentit.

Dins de l'esquema de política econòmica del govern de Rajoy, l'objectiu prioritari és la reducció del dèficit públic. Aquest objectiu macroeconòmic se superposa a qualsevol altra consideració de política econòmica o general. Dins del raonament governamental, la reducció del dèficit públic és una condició necessària perquè el país pugui aconseguir altres objectius, per exemple, la recuperació de l'activitat econòmica i de l'ocupació.

En l'àmbit de l'ocupació i de la lluita contra l'atur, l'ajust fiscal es presenta com un pas previ i necessari, però no com una condició suficient. És necessari, segons el mateix esquema del govern, una reforma estructural del mercat de treball espanyol. Aquesta necessitat difícilment pot posar-se en dubte si tenim en compte la situació que s'acaba de descriure més amunt. En canvi, una qüestió molt més oberta a la discussió i a la polèmica tècnica i política és la naturalesa mateixa de la reforma.

No es tracta d'iniciar un debat contrafactual, però s'imposa descriure el contingut de la reforma de Rajoy i valorar la seva incidència sobre el mercat de treball per establir en quina mesura és una bona arma de lluita contra la desocupació.

6.2. El contingut de la reforma laboral

El Reial decret llei 3/2012 de 10 de febrer, de mesures urgents per a la reforma del mercat laboral, publicat en el *Butlletí Oficial de l'Estat* (BOE) del dissabte 11 de febrer del 2012, reconeix obertament que el mercat de treball espanyol

presenta greus desequilibris, especialment quant als joves i als aturats de llarga durada. Per al govern, la gravetat de la situació de l'atur a Espanya exigia dur a terme amb urgència una reforma del mercat de treball.

El contingut de la reforma pot esquematitzar-se en tres parts:

- Una primera relativa a la negociació col·lectiva.
- Una segona que tracta dels costos i procediments d'acomiadament.
- La tercera, relativa a les modalitats de contractació.

En referència a la **negociació col·lectiva**, la reforma suposa un canvi més gran i altera la relació de forces en restar capacitat de negociació als sindicats. El contingut, en aquest cas, abasta les qüestions relatives al nivell de negociació, la flexibilitat interna i l'agilitació de la negociació. La reforma es pronuncia a favor de descentralitzar els àmbits de negociació col·lectiva per apropar-los cada vegada més a la situació de l'empresa. Els convenis d'empresa serien propicis a integrar la situació concreta d'aquesta i adequar-hi els nivells salarials de base i els complements, la retribució de les hores extraordinàries i el temps de treball.

Quant a la flexibilitat interna, s'amplia la possibilitat d'una desvinculació de les condicions pactades en convenis; es flexibilitzen les causes per les quals l'empresa pot acordar la mobilitat geogràfica i se suprimeix la necessitat de la intervenció de l'autoritat laboral; i, d'acord amb els representants sindicals, es poden establir prioritats de permanència de determinats col·lectius (treballadors amb càrregues familiars, més grans de determinada edat, etc.). Respecte a la mobilitat funcional, es canvia l'adscripció dels treballadors de la «categoria professional» al «grup professional» que engloba aptituds professionals, titulacions i contingut general de la prestació, la qual cosa, de fet, implica una ampliació de les possibilitats de mobilitat funcional.

L'agilitació dels convenis col·lectius consisteix a posar fi a la denominada *ultraactivitat*. Es posa fi a la renovació automàtica del conveni existent, que actuava si faltava acord en les negociacions d'un de nou. Després de la reforma, passa a aplicar-se el de nivell superior.

Respecte als costos i la simplificació dels procediments d'acomiadament, la reforma incorpora:

- Una redefinició de les causes econòmiques d'acomiadament.
- Un nou tractament de les indemnitzacions per acomiadament.
- La supressió de l'autorització administrativa.

Pel que fa a la reconsideració de les causes objectives d'acomiadament, el text del Reial decret llei, entén per **acomiadament col·lectiu** l'extinció de contractes de treball fundada en causes econòmiques, tècniques, organitzatives o de producció quan, en un període de noranta dies, l'extinció afecti almenys:

- a) Deu treballadors, en les empreses que ocupin menys de cent treballadors.
- b) El 10 % del nombre de treballadors de l'empresa, en aquelles que ocupin entre cent i tres-cents treballadors.
- c) Trenta treballadors en les empreses que ocupin més de tres-cents treballadors.

D'una banda, es considera que hi concorren causes econòmiques quan dels resultats de l'empresa es desprengui una situació econòmica negativa, en casos com ara l'existència de pèrdues actuals o previstes, o la disminució persistent del seu nivell d'ingressos o vendes. En tot cas, s'entendrà que la disminució és persistent si es produeix durant tres trimestres consecutius. D'altra banda, hi concorren causes tècniques quan es produeixin canvis, entre d'altres, en l'àmbit dels mitjans o instruments de producció; causes organitzatives quan es produeixin canvis, entre d'altres, en l'àmbit dels sistemes i mètodes de treball del personal o en la manera d'organitzar la producció; i causes productives quan es produeixin canvis, entre d'altres, en la demanda dels productes o serveis que l'empresa pretén col·locar en el mercat. Finalment, es considera igualment com a acomiadament col·lectiu l'extinció dels contractes de treball que afectin la totalitat de la plantilla de l'empresa, sempre que el nombre de treballadors afectats sigui superior a cinc, quan aquell es produeixi com a conseqüència de la cessació total de la seva activitat empresarial fundada en les mateixes causes anteriorment assenyalades (art. 51.1). A més, s'estén l'aplicació de la possibilitat d'acomiadament per aquestes causes econòmiques, tècniques organitzatives i de producció al personal laboral de serveis del sector públic.

Quant a les indemnitzacions per acomiadament improcedent, aquestes es redueixen en passar dels 45 dies per any treballat abans de la reforma a 33 després d'aquesta; i reduir el màxim de 42 mensualitats a 24. Així mateix, se suprimeix la necessitat de l'autorització administrativa dels acomiadaments col·lectius i, també, l'obligació per part de l'empresa del pagament de tramitació entre el moment de notificació de l'acomiadament i el de la seva resolució judicial. Aquesta supressió dels salaris de tramitació no serà efectiva si es readmet el treballador o si es tracta d'un representant legal dels treballadors. Es crea, així mateix, una nova modalitat processal per a l'acomiadament col·lectiu.

Pel que fa a la **nova contractació**, hi sorgeixen diverses figures.

- 1) La primera és el nou **contracte indefinit** de suport als emprenedors. Aquesta modalitat contractual la poden utilitzar les empreses de menys de 50 treballadors; és indefinit i a jornada completa, amb un període de prova d'un any;

es beneficia d'importants incentius fiscals; el treballador pot compatibilitzar el salari amb el 25 % de la prestació per desocupació; i el contracte ha de mantenir-se com a mínim tres anys.

2) La segona modalitat és el **contracte de formació i aprenentatge**, destinat als menors de 30 anys. Quan expiri la durada del contracte, el treballador no podrà ser contractat sota aquesta modalitat per la mateixa empresa per a la mateixa activitat laboral o ocupació objecte de la qualificació professional associada al contracte, però sí per a una diferent. El temps de treball no podrà superar el 75 % de la jornada el primer any, i el 85 % el segon i el tercer any. Està bonificat amb importants reduccions de quotes de fins al 100 % de les cotitzacions.

3) La tercera modificació contractual fa referència a la possibilitat que els treballadors facin **hores extraordinàries**, amb un contracte a temps parcial.

4) I la quarta modificació es refereix a la **suspensió de la limitació a la concatenació de contractes temporals**. Hi ha també altres modificacions de figures contractuals preexistents.

6.3. La reforma laboral i el problema de la desocupació

És difícil fer una valoració de la capacitat de la reforma laboral per contribuir a reduir el problema de la desocupació, en primer lloc pel poc temps –econòmic– transcorregut des de la seva aplicació i, en segon lloc, pel context econòmic en el qual encara està immersa l'economia espanyola. A més, el Reial decret llei, com hem dit, modifica la relació de força dels agents socials i, en una matèria subjecta a negociació, és d'hora per veure com els uns i els altres, empresaris i sindicats, redefiniran les seves estratègies negociadores. També convé assenyalar que alguns aspectes de la mateixa llei poden tenir efectes inesperats.

Per exemple, la simplificació i la reducció dels costos del procediment d'acomiadament poden conduir a una nova o més gran judicialització dels acomiadaments. L'eliminació dels salaris de tramitació és un desincentiu, però l'expectativa de cobrar els 33 dies de l'acomiadament improcedent enfront dels 20 dies generals pot arribar a compensar la pèrdua del salari de tramitació. Existeixen altres focus d'efectes col·laterals.

La situació present de l'economia espanyola indica que la desocupació no s'ha reduït significativament, però sí que ho han fet els salaris. La reforma laboral obre la porta a una adequació més gran de les condicions laborals a la situació específica de les empreses i afavoreix un ajust equilibrat entre salaris, ocupació i jornada laboral. Però el fet ha estat una reducció de l'ocupació tant en el sector privat com en el públic. Sens dubte, la reforma ha reduït els costos d'acomiadament i, amb això, ha afavorit tant la destrucció de contractes indefinits com també la seva creació.

Els estudis empírics no estableixen una nítida relació causal entre costos d'acomiadament i taxa d'atur mitjana (Nickell, 1978). Quan els costos són reduïts, els empresaris acomiaden amb facilitat i, per això, el cost de contractar també es redueix, ja que, en cas de necessitar en el futur un ajust en la plantilla, aquest procés és més barat. Aquesta situació fa que els empresaris comencin a contractar quan consideren que la recuperació econòmica s'inicia i, també, que acomiadin al primer símptoma de crisi. Això provocarà que la freqüència amb la qual se surt i s'entra en el mercat de treball augmenti, però no garanteix que, a mitjà termini, la taxa mitjana d'atur millori. Pot reduir l'atur de llarga durada, tret que els aturats d'aquest tipus sofreixin importants pèrdues de capital humà o si no es produeix una forta segmentació sociolaboral.

No obstant això, el mateix argument pot actuar en el sentit contrari: quan els costos d'acomiadament són més alts, els empresaris són poc inclinats a contractar. No contractaran fins que no estiguin totalment convençuts que el creixement de la seva cartera de comandes és sostenible en el temps. Però tampoc acomiadaran els treballadors davant la primera manifestació de canvi de cicle. Estabilitzaran les plantilles, de manera que l'efecte net serà una ocupació més estable, sobretot el component més format. En aquestes circumstàncies, és més probable que les empreses busquin fer front a la caiguda d'activitat amb un ajust en hores i jornades, no amb ajust en l'ocupació. L'atur creixerà menys i, com a mitjana, la massa salarial caurà menys, i igualment passarà amb el consum familiar i la cartera de comandes. Amb això, l'efecte multiplicador de la desocupació sobre la demanda interna i el nivell de producció serà menys greu. D'altra banda, és cert que les empreses contractaran menys en les fases de creixement. Però seran més proclius a buscar els augments de la producció en la productivitat i la millora tecnicoorganitzativa.

Una part de la literatura ha establert que els efectes dels costos d'acomiadament sobre la creació d'ocupació depenen de la tecnologia, de les pertorbacions econòmiques i de la negociació entre sindicats i empresaris (Bentolila i Bertola, 1990, i Ljungqvist, 2002). També s'ha establert que els costos d'acomiadament discriminen uns treballadors enfront d'uns altres, beneficien uns i perjudiquen uns altres.

La reducció dels costos d'acomiadament i la simplificació del seu procediment no sembla el millor camí per reduir la dualitat del mercat de treball, que suposa un elevat pes de contractes temporals. Però el procediment més ràpid de limitar la temporalitat és reduir la possibilitat d'encadenaments d'aquests contractes. L'absència de restriccions a la prolongació de la temporalitat engendra una dualitat en el mercat de treball espanyol. Així, en els moments d'expansió, una mica menys de dos terços dels contractes de treball eren indefinits i una mica més d'un terç, temporals. Sobre el reconeixement d'aquesta dualitat, alguns autors sostenen que la reducció dels costos d'acomiadament dels contractes indefinits contribuirà a reduir la dualitat (Bentolila, Cahuc, Dolado i Barbanchon, 2010). Però la causa de la dualitat no són els contractes indefinits, sinó

l'encadenament de contractes temporals per a llocs de treball i treballadors que no són temporals. En conseqüència, lògicament caldria actuar sobre la causa per reduir la dualitat del mercat de treball.

Els contractes temporals són i seran el mecanisme més immediat per ajustar l'empresa a la conjuntura econòmica. Però la rotació excessiva de plantilles comporta ocupacions amb determinada naturalesa (tasques poc sofisticades) i suposa un cost per al treballador i per a l'empresa, sobretot quan es persegueix incrementar, a mitjà termini, la productivitat i la qualitat de la producció.

Hi ha acord en el fet que, donada la seva naturalesa, la reforma laboral decretada hauria d'aplicar-se en un context de creixement i no en un de profunda recessió (Bentolila i Jansen, 2012). La conseqüència immediata de l'aplicació d'aquest tipus de reforma en plena recessió econòmica desemboca en un ràpid creixement de la desocupació. Si la reforma laboral s'acompanya d'un dur pla d'ajust macroeconòmic amb fortes reduccions de despesa pública i increment d'impostos, la situació econòmica i social de les famílies i de les persones no pot sinó empitjorar rotundament. El dany econòmic i social de la reforma no deixa d'estar associat al moment econòmic de la seva aplicació.

En un context de recessió, la reforma ha afavorit els ajustos de plantilla en reduir els costos, i ha propiciat una reducció dels costos laborals. Tot i que és difícil diferenciar en quina mesura aquesta reducció es deu a la reforma o a la mateixa crisi. És cert que durant el primer any de crisi econòmica, els salaris reals van pujar com a resultat de la indexació automàtica, la qual cosa va contribuir a empitjorar la situació d'algunes empreses. La reforma corregeix aquest punt, però també obre la porta a abusos per part de les empreses a l'hora d'apel·lar a la cerca de la competitivitat per reduir els salaris. Aquesta circumstància pot empitjorar les relacions laborals i desincentivar l'aportació dels salaris a l'avanç tecnoorganitzatiu. De fet, la discussió sobre els salaris podria beneficiar-se de la creació de mecanismes institucionals a escala nacional, compatibles amb convenis col·lectius predominants en un àmbit d'empresa.

D'altra banda, la reforma no incorpora polítiques actives d'ocupació. Per exemple, no s'ha avançat en l'acompanyament a la cerca d'ocupació per als aturats. L'única mesura ha estat associar l'obligació d'una formació per percebre la prestació compensatòria quan la de desocupació ha finalitzat. Falten, doncs, les accions per millorar la cerca d'ocupació i també mecanismes per adequar el perfil professional de les persones sense ocupació a les noves necessitats del mercat de treball.

Tampoc s'ha millorat el problema del fracàs escolar i de la sobrequalificació dels joves espanyols. Les xifres d'atur de determinats col·lectius de joves superen el 70 %, i més d'un terç dels aturats de llarga durada són joves. Una part d'aquests ha abandonat prematurament el sistema educatiu. És necessari implementar mecanismes de tornada a l'ensenyament formal o la posada

en marxa de mesures de formació. Difícilment la solució per als joves sense formació vindrà del contracte d'aprenentatge, ja que competeixen amb joves que han passat amb èxit pel mercat de treball.

Respecte al problema de la sobrequalificació, en lloc de corregir la inadequació d'una part del mapa de titulacions i del contingut d'algunes d'elles, la política del govern apunta més a restringir la demanda d'educació. La política educativa ha consistit a reduir la despesa (incloses les beques) i a augmentar molt significativament les taxes acadèmiques, fet que ha provocat l'expulsió de l'ensenyament no obligatori (sobretot, els estudis universitaris) d'una part dels estudiants. Alguns han hagut d'abandonar els estudis una vegada iniciats, per l'efecte combinat de la pèrdua d'ocupació i ingressos de les seves famílies i l'augment de les taxes acadèmiques. Quant a la reforma de continguts educatius, ha predominat una visió ideològica de l'educació i no la pretensió de contribuir a resoldre els problemes del sistema educatiu i del país.

Bibliografia

Bentolila, S.; Bertola, G. (1990). «Firing Costs and Labour Demand: How Bad is Euroclerosis?». *Review of Economic Studies* (núm. 57, vol. 3, pàg. 381-402).

Bentolila, S.; Cahuc, P.; Dolado, J.; Barbanchon, T. (2010). «Paro y empleo temporal durante la crisis: Una comparación entre Francia y España». A: Diversos autors. *La Crisis de la Economía Española. Análisis Económico de la Gran Recesión* (pàg. 311-350). Madrid: Fedea.

Bentolila, S.; Jansen, M. (2012). «La reforma laboral de 2012: una primera evaluación». *Apuntes Fedea* (núm. 16).

Fernández, C.; Izquierdo, M. (2013). «El ajuste de los mercados laborales europeos desde el inicio de la crisis». *Boletín Mensual del Banco de España* (octubre, pàg. 45-55).

Fina, L. (1987). «El paro en España: sus causas y la respuesta de la política económica». A: L. Fina; L. Toharia. *Las causas del paro en España. Un punto de vista estructural* (pàg. 15-68). Madrid: Fundación IESA.

Fina, L.; Toharia, L. (1987). *Las causas del paro en España. Un punto de vista estructural*. Madrid: Fundación IESA.

Ljungqvist, L. (2002). «How do lay-off costs affect employment». *Economic Journal* (núm. 112, pàg. 829-853).

Nickell, S. (1978). «Fixed Costs, Employment and Labour Demand over the Cycle». *Economica* (núm. 45, pàg. 329-345).

